

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 6 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сейтов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Науризбаева Нуржамал Қудайбергенова

TURKISTONDA OILA VA NIKOH MUNOSABATLARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI VA ROSSIYA IMPERIYASI BOSQINIDAN KEYIN MINTAQADA YUZ BERGAN DEMOGRAFIK JARAYONLAR 14-22

Ortiqov Yosin Abdulboqiyevich

DUNGANSHUNOSLIK TADQIQOTLARI TARIXSHUNOSLIGI (1990-2023) 23-34

Бобожонова Феруза Хаятовна

СОВЕТ ҲОКИМИЯТИ ДАВРИДА ҚҲЙИ ВА ҲРТА ЗАРАФШОН ВОҲАСИДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ 35-40

Halimov Tal'at

XX ASRNING 20-30 YILLARIDAGI QULOQLASHTIRISH SIYOSATI VA UNING SALBIY OQIBATLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA) 41-45

Ilhomov Ziyovutdin Adxamovich, Shukurov Rustam Jo'raqulovich

ALEKSANDR BEKOVICH-CHERKASSKIY EKSPEDITSIYASINING BA'ZI TAFSILOTLARI: EKSPEDITSIYANING BOSHLANISHI 46-54

Tilavova Shahnoza Salohitdinovna

MA'RIFATPARVARLARNING MATONATLI AYOLI XAYRINISO MAJIDXONOVA (1905-1937) HAYOTI VA FAOLIYATIGA CHIZGILAR 55-59

Жайнаров Обиджон Ҳамид Ҳғли

XX АСР 20-ЙИЛЛАРИДА ҲЗБЕКИСТОНДА АДВОКАТУРА ТИЗИМИДАГИ ҲЗГАРИШЛАР (ФАРФОНА ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА) 60-64

Toshpo'latov Mamadali Zaynidin o'g'li

NUROTA TUMANI YOSHLARINI QO'LLAB-QUVVATLASH YUZASIDAN AMALGA OSHIRILGAN CHORA-TADBIRLARNING TARIXIY TAHLILI (2017-2024) 65-73

Umarov Baxtishod

SOMONIYLAR DAVRIDA BUXORODA ILM-FAN RIVOJI (TARIX VA TIBBIYOT MISOLIDA).. 74-79

Йўлдошев Салимжон Валиевич

ИНТЕГРАЦИЯЛАШУВ ЖАРАЁНЛАРИ ВА ХАЛҚ ҲЙИНЛАРИ 80-85

Askarov Azimjon Odiljon o'g'li

O'RTA OSIYODAGI ANGLIYA-ROSSIYA RAQOBATINING TARIXIY KONTEKSTI VA KATTA O'YIN SIYOSATINING VUJUDGA KELISHI 86-91

Eshchanov Hurmat Matnazarovich

O'ZBEKISTON HUDUDI BRONZA DAVRIDA TOPOGRAFIK XUSUSIYATLARNI ETNIK JARAYONLARI KARTOGRAFIYASI..... 92-95

Azamatova Gulmira Bayirbekovna

O'ZEKISTONDA AHOLI MIGRATSIYASI VA UNGA TA'SIR ETGAN IJTIMOIIYIQTISODIY

OMILLAR	96-100
<i>Raimov Mamasoat Safar o'g'li</i> ESKI TERMIZ HAQIDA TARIXIY MA'LUMOTLAR	101-105
<i>Usmanov Jahongir Xo'jaqulovich</i> MARKAZIY OSIYO TARIXSHUNOSLIGIDA ILK ILMIY QARASHLARNING SHAKLLANISHI	106-109
<i>Usmanova Inobat Ibragimovna</i> PROCESSES OF GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE IRON AGE POPULATION OF UZBEKISTAN	110-115
<i>Bekmirzayev Islomjon Ibrohim o'g'li</i> O'RTA G'OVASOY HUDUDI QADIMGI DAVR AHOLI TURAR-JOYLARI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR	116-120
<i>Gadoyev Dadaxon Xayrulloevich</i> BUXORDAGI "MASJIDI BALAND" MASJIDI QURILISHI VA TARIXI	121-125
<i>Rajabova Sabohat Bobirovna</i> IQTISODIY HAYOTDA TADBIRKOR AYOLLARNING TUTGAN O'RNI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)	126-132
<i>Aloxunov Alisher Ahmadjonovich</i> ARXELOGIYADA GEOGRAFIK AXBOROT TIZIMLARIDAN FOYDALANISHNING ASOSIY IMKONIYATLARI XUSUSIDA	133-138
<i>Sharopov Saidusmon Saidaxmadovich</i> XIX ASR OXIRI VA XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGINING JANUBISHARQIY HUDUDI SHAHARLARI, XUSUSAN QARSHI, SHAHRISABZ VA KITOB SHAHARLARINI RUS TARIXCHILARI ASARLARIDA YORITILISHI	139-144
<i>Axmedova Gulchehra O'skinovna</i> SHEROBOD VOHASI NOMODDIY MADANIYATI DURDONALARI	145-149
<i>Abduraximov Husniddin</i> O'ZBEKISTON VA AVSTRIYA RESPUBLIKASI O'RTASIDA INVESTITSIYAVIY, HUQUQIY HAMDA ILM-FAN SOHASIDA HAMKORLIKNING MUSTAHKAMLANISHI	150-158
<i>Turopova Mohidil Turdiyevna</i> O'ZBEKISTON JUNUBIY HUDUDLARI TOPONIMIKASINING TABIAT BILAN BOG'LIQLIGI VA URF-ODATLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	159-163
<i>Annayeva Zarifa Musurmonqulovna</i> EKOLOGIK HOLATNI BARQARORLASHTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI	164-168
<i>Ahmadov Xurshid San'atovich</i> "CHIG'ATOY IMLOSI" VA MILLIY ZIYOLILAR	169-175
<i>Axmadova Nafisa Axmad qizi</i> O'ZBEKISTON VA GERMANIYA MADANIY ALOQALARINING RIVOJLANISHI	176-179

<i>Жумаева Шоҳида Чориевна</i> МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ	180-186
<i>Elmuratova Umida Farxadovna</i> TA'LIM IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISHNING GENDER TENGLIGINI TA'MINLASHGA TA'SIRI	187-191
<i>Nazarov Otabek Muzrobovich</i> XX ASRNING 80-YILLARI QATAG'ONLIK SIYOSATINING SURXONDARYODAGI IJTIMOYIY- IQTISODIY JARAYONLARGA TA'SIRI	192-197
<i>Kupaysinov Ismoyiljon Ahmadjanovich</i> 1950-1990 YILLARDA ANDIJON OBLASTI JAMOAT TRANSPORTI FAOLIYATI VA UNDAGI AYRIM MUAOMMOLARNI MATBUOTDA YORITISHI ("KOMMUNIST" GAZETASI MATERIALLARI MISOLIDA)	198-202
<i>Oripova Laylo Zafarovna</i> O'ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI FAOLIYATI TARIXIGA NAZAR	203-207
08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI	
<i>Magsud Azad Guliyev</i> OZARBAYJONDA YASHIL ENERGIYAGA O'TISH: SO'ROQ NATIJALARINI TAHLIL QILISH	208-214
<i>Глазова Марина Викторовна</i> ВКЛАД «ЗЕЛЕНОВОГО» УЧЁТА В ФИНАНСОВОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ В УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ КОМПАНИЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В УЗБЕКИСТАНЕ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	215-231
<i>Oratov Jaxongir Jurayevich</i> RAQAMLI INNOVATSIYALAR DAVRIDA MOLIYAVIY BARQARORLIKNI VAHOLASHDA EKONOMETRIK MODELLAR	232-238
<i>Шадиева Дилдора Хамидовна</i> БАНК СОҲАСИГА РАҚАМЛАШТИРИШ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ ТАЪСИР	239-243
<i>Umronov Eldorbek Sodirovich</i> TURISTIK KORXONALARDA TADBIRKORLIK FAOLIYATI RAQOBATBARDOSHLIGINI VAHOLASH	244-255
<i>Sattarov Umirzoq Normengovich</i> MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA TRANSFORMATSIYALASH JARAYONI... ..	256-262
<i>Хамдамов Шавкат Комилович</i> СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА И БОРЬБА С БЕДНОСТЬЮ: СТРАТЕГИИ ФИНАНСИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	263-267
<i>Хайитов Жамшид Холвоевич</i> ИҚТИСОДИЁТДА ОБОДОНЛАШТИРИШ ХИЗМАТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ДАВР ТАЛАБИ	268-272
<i>Xurramov Azamat Fayzullayevich</i> BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA UY XO'JALIGI SEKTORINING O'RNI VA AHAMIYATI	273-278

Алимханова Нигора Алимхановна
 ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАР АУДИТИДА ТАҲЛИЛИЙ АМАЛЛАРНИ ҚЎЛАШ 279-287

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Жумаев Ойбек Маратович
 О‘ЗБЕКИСТОНДА КАМБАГ‘АЛЛИКНИ ҚИСҚАРТИРИШ ДИНАМИКАСИНИНГ ИЖТИМОИЙ-СИЙOSIY
 ИНАТЛАРИ 288-296

Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна
 ХОЖА АҲРОР ТАЪЛИМОТИДА ИНСОНИЙ ҲАҚИҚАТ МАСАЛАСИ 297-302

Хайридинов Аббосхон Анварович
 ҒАРБ МАДАНИЯТИНИ ОММАЛАШИШИГА ИЧКИ ОМИЛЛАР ТАЪСИРИ 303-311

Мухамеджанова Лалихон
 АХЛОҚНИНГ ЖАМИЯТДАГИ ТРАНСФОРМАЦИОН ВА БАРҚАРОРЛАШТИРУВЧИ
 ФУНКЦИЯЛАРИ 312-317

То‘ева Муҳаййо Шuhrat qizi
 О‘ЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASINING YANGILANISH JARAYONIDA XOTINQIZLAR INNOVATSION
 ТАФАККУРИНИ OSHIRISH VA FAOLLASHUVI BORASIDAGI SIYOSATI:UMUMNAZARIY
 ТАHLILLAR..... 318-322

Ro‘zimurodov Siroj Madatovich
 OILANING IJTIMOIIY-IQTISODIY MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISHDA MA’NAVIY-
 AXLOQIY TARBIYANING TA’SIRI 323-326

Ravshanov Ulug'bek Rahbarovich
 AXBOROT GLOBALLASHUVI SHAROITIDA YOSHLARDA MILLIY O‘ZLIKNI TARBIYALASH
 MASALALARI 327-332

Allayarova Marxabo Mavlanovna
 SHAXS BADIY IJODINI SHAKLLANTIRISHNING ESTETIK MUAMMOLARI VA
 MA’NAVIYAT 333-337

Хашимов Шерахон Жўрахонович
 ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИМИДЖИНИНГ ЮКСАЛИШИДА ТИББИЁТ ТУРИЗМИНИНГ
 ТУТГАН ЎРНИ..... 338-342

Soatov Rasul Muxitdinovich
 BOBORANIM MASHRAV HAYOTI VA IJODIDA TASAVVUFGA DOIR QARASHLAR
 TAHLILI 343-348

Ashurov Navfal Burxonjon o‘g‘li
 MOVAROUNNAHR MIQYOSIDA NASAF SHAHRINING ILMIIY-MADANIY ASOSLARI 349-352

Ўразалиева Гулшада Бекнўлатовна
 ГЕНДЕР ТЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ - ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН СТРАТЕГИЯСИНИНГ УСТУВОР
 ЙЎНАЛИШИ 353-358

Xudaynazarov Samad Xudayberdiyevich, Turgunov Azim Turgunovich
 JAMIYATNING MA’NAVIY - IJTIMOIIY RIVOJLANISHIDA O‘ZBEK XALQI MILLIY
 QADRIYATLARINING O‘RNI 359-364

<i>Suvanov Ilhom Abdixalilovich</i> AXBOROT-MAFKURAVIY TAHDIDLARGA QARSHI KURASHDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG'RIKENGLIKNI TA'MINLASHNING AHAMIYATI	365-371
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> SHARQ ALLOMALARI ASARLARIDA OILA VA TARBIYA MASALALARI	372-376
<i>Kayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUNNING JAMIYAT VA IJTIMOYIY TARAQQIYOT TO'G'RISIDAGI QARASHLARI	377-381
<i>G'ulomov Obid G'ayratovich</i> YOSHLAR MA'NAVIY KAMOLOTIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOYIY-MADANIY OMILLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	382-385
<i>Панжиев Сухроб</i> ГЛОБАЛЛАШУВ ВА ҒОЯВИЙ ТАҲДИДЛАР ДАВРИДА ҲАҚИҚАТ ТУШУНЧАСИНИНГ АҲАМИЯТИ	386-391
<i>Matnazarova Muhayyo Axmetjanovna, Azimova Charos Azamatovna</i> “ETNOS”, “MILLAT” TUSHUNCHALARINING MAZMUN-MOHİYATI VA ULARNING ILMİY- NAZARIY TAHLILI	392-398
<i>Amanov Alisher Kaxramonovich</i> VAQTNILMIY JIHATDAN TAHLIL QILISH HAMDA UNIFALSAFIY VA MADANIY NUQTAI NAZARDAN O'RGANISH	399-404
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Пайзибаева Мадинахон Собиржон қизи</i> БРИТАНИЯ ХАЛҚ ЭРТАКЛАРИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА КЕЛЬТ МИФОЛОГИЯСИНИНГ ТАЪСИРИ ВА ЎРНИ	405-409
<i>Tevosyan Gayane Arturovna</i> O'ZBEK VA RUS TILI GRAMMATIKASINING QIYOSIY TIPOLOGIYASI	410-417
<i>Boynazarov Islom Abduxalimovich</i> INGLIZ TILIDAGI FALSAFIY TERMINLARDASINONIMIYA HODISASI	418-421
<i>Bahriddinova Yulduzxon Bahriddin qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI BOTANIK TERMINLARNING NOMINATIV TAHLILI VA BINAR NOMLANISHI	422-426
<i>Javliyev Mansurbek Odil o'g'li</i> KONSEPT TUSHUNCHASINING HOZIRGI ZAMON LINGVISTIKASIDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI	427-431
<i>Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich</i> PARALLEL KORPUSLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	432-436
<i>Rahimova Shahnoza Palvannozirovna</i> INGLIZ TILIDAGI IBORALARNI O'RGANISHDA TARJIMA MUAMMOLARI	437-442
<i>Muhamadiyev Timur Urazovich</i> INGLIZ TILIDAGI OAVDA OMMAVIYLASHMAGAN IBORALARDAN FOYDALANISH	443-446

<i>Панжиева Насиба Нармахматовна</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ	447-451
<i>Умирова Дилфуза Суюновна, Асадов Шухрат</i> ОБРАЗОВАНИЕ ЯВЛЯЕТСЯ НЕОТЪЕМЛЕМОЙ И НЕПРЕРЫВНОЙ ЧАСТЬЮ ПРАВ И ИНТЕРЕСОВ ЧЕЛОВЕКА	452-456
<i>Ибрагимова Мохира Муратовна</i> ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПСИХОЛОГИЗМ И ЕГО ФУНКЦИИ В ТВОРЧЕСТВЕ ВИРДЖИНИИ ВУЛЬФ	457-464
<i>Тойчиева Насибахон Суранбаевна, Ткебучава Ирина Георгиевна, Темирова Шоира Гайбуллаевна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ ЛИНГВИСТИКИ	465-477
<i>Nurimova Diyora</i> LIRIK DISKURS VA UNING MOHIYATI	478-482
<i>Axmadjonova Mohinur Iqboljon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILIDA NUTQ AKTLARINING SEMANTIK TUZILISH TAHLILI	483-491
<i>Jumanazarov Shukurali Tashmamatovich</i> KORPUS TUZISH TEXNOLOGIYASI.....	492-495
<i>Samadova Oydin Ilxomjon qizi</i> FRAZEOLOGIK BIRLIK TUSHUNCHASI HAMDA UNING QO'LLANILISHI	496-500
<i>Xatrayeva Rano Rajabovna</i> XX ASR INGLIZ ILMIY FANTASTIKASINI TARJIMA QILISH XUSUSIYATLARI	501-505
<i>Ermatov Ixtiyor, Mamatqulov Azizbek</i> A.HOJIYEVNING TERMINOLOGIK LUG'ATLARI XUSUSIDA	506-510
<i>Muxtorova Moxlaroyim</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TANBEH BERISHNI BILDIRUVCHI BIRLIKLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	511-517
<i>Abdullayeva Nilufar Ramazonovna, Aliqulova Rohila</i> O'SIMLIK NOMLARI BILAN BOG'LIQ TARBIYAGA OID MAQOL VA MATALLARNING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI	518-521
<i>Носирова Мубина Олимовна</i> СПЕЦИФИКА ОТРАЖЕНИЯ АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИХ ПОСЛОВИЦ В СЛОВАРЯХ РАЗНОСИСТЕМНЫХ ЯЗЫКОВ	522-528
<i>Xasanov Zafar Baxtiyorovich</i> ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA SPORT ATAMALARINI O'RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI	529-534
<i>Рахматов Бекзод Уктам угли</i> СОЦИАЛЬНО-ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ПОНЯТИЯ «УЧИТЕЛЬ»	535-539

Yaxyoyev Fayzullo muhammadsoli o'g'li
XX ASRNING IKKINCHI YARMIDA ALISHER NAVOIY LIRIKASIGA DOIR MATNSHUNOSLIK
BILAN BOG'LIQ TALQINLAR..... 540-546

Otajonova Dildor Baxtiyarovna
KORPUS TURLARINING LINGVISTIKA SOHASINI TARAQQIY ETTIRISHDAGI
AHAMIYATI 547-551

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович
МАЪНАВИЙ ЗИЁН КОМПЕНСАЦИЯСИ МИҚДОРНИ АНИҚЛАШНИНГ НАЗАРИЙ ВА
АМАЛИЙ MASALALARI 552-559

Fayzullayev Aslbek Ulug'bek o'g'li
MULKNI QASDDAN NOBUD QILISH YOKI UNGA ZARAR YETKAZISH UCHUN JINOIY
JAVOBGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISHNING AYRIM MASALALARI 560-564

Элмуродов Ҳусан Элмуродович
МЕҲНАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ СОҲАСИДА ЎҚУВДАН ҲАМДА БИЛИМ ВА
КЎНИКМАЛАРИ ТЕКШИРУВДАН ЎТМАГАНДА ИШДАН ЧЕТЛАШТИРИШ..... 565-572

Аслонова Лайло Олимовна
ИЛМИЙ ХОДИМЛАР ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИ БЕЛГИЛАШНИНГ АЙРИМ
MASALALARI 573-583

Файзиева Гулрух Мухаммади кизи
НЕКОТОРЫЕ ПОНЯТИЯ В СФЕРЕ ГАРАНТИИ ПРАВО НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ
ЖИЛИЩА 584-588

Ибрагимова Сабина Эркиновна
К ВОПРОСУ О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ В СФЕРЕ
ДОСУДЕБНОГО УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН..... 589-593

Tosheva Maftuna Anvar qizi
AXLOQQA QARSHI JINOYATLARNING JINOYAT-HUQUQIY JIHATLARI 594-600

Халилов Дониёр Нортажиевич
КОНСТИТУЦИОННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРАВ И
СВОБОД В СОЦИАЛЬНОМ ГОСУДАРСТВЕ 601-607

Файзуллаева Нигорахон Равшановна
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОГОВОРА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО
КУЛЬТУРНОГО ПРАВА 608-618

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Saydillayeva Mehrinaz Bahodir qizi
OLIY TA'LIM TIZIMIDA TA'LIM DASTURLARINI LOYIHALASHTIRISH ASOSIDA PEDAGOGIK
TA'LIM METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH ASOSLARI 619-626

Ubaydullaeva Jamila Hurramovna
DARS TURLARI VA DARSNI REJALASHTIRISHGA NISBATAN YONDOSHUVLAR 627-631

- Ro'ziyeva Nazira Yodgorovna, Panjjeva O'g'ilshod Baxodir qizi, Jo'raev Baxodir Norbo'tayevich*
O'QUVCHILARGA TABIATNI ASRASH VA EZOZLASHNI "YASHIL MAKON" MILLIY
TEKNOLOGIYA LOYIHASI ASOSIDA AMALIY ANJUMANLAR ORQALI OLIB BORISH 632-640
- Юлдошев Рустам Дилшод угли*
РОЛЬ ПРАГМАТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКА И КОММУНИКАТИВНОМ
ПРОЦЕССЕ 641-645
- Razzakov Baxrom Abdug'afurovich*
BO'LAJAK MUHANDISLAR UCHUN OG'ZAKI MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH:
INGLIZ TILI DARSLARIDA TRANSPORT TERMINOLOGIYASINI
O'RGANISHGA MISOLIDA..... 646-650
- Salimova Shahlo Sayfulloyevna*
TA'LIM TIZIMIDA XAVFSIZ MUHITNI YARATISH MUAMMO VA ISTIQBOLLARI 651-656
- Kuchkarova Arofathon*
MATEMATIKA DARSLARIDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH
(GEOGEBRA DASTURI MISOLIDA) 657-661
- Radjabova Gulnoza Giyosiddinovna*
YOZISH BO'YICHA KO'RSATMALARNI TAKOMILLASHTIRISHDA ZAMONAVIY AMERIKA
INGLIZ TILI KORPUSINING (COCA) ROLI 662-669
- Sharifov Muxriddin Kamoladdin o'g'li*
PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARIDA MAXSUS FANLARNI O'QITISH
ISTIQBOLLARI 670-675
- Saidova Surayyo Yarqulovna*
NOFILOGIK TA'LIM YO'NALISHI TALABALARI O'QISH KOMPETENSIYASINI
RIVOJLANTIRISHDA SOHAVIY MATNLAR XUSUSIYATLARI VA MATN TANLASH
TAMOYILLARI 676-686
- Djalolov Furqat Fattohovich*
UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA INGLIZ TILI TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH
VA SIFATINI YAXSHILASH YO'LLARI 687-691
- Niyazova Minara Baxramovna*
TEKNIKA OLIY O'QUV YURTLARIDA TALABALARNI FRANSUZ TILIGA QIZIQTIRISHNING
O'ZIGA XOS JIHATLARI..... 692-697
- Amrillayev Husniddin Ashrab o'g'li*
OLY TA'LIMDA VIRTUAL LABORATORIYALARDAN O'QUV JARAYONIDA FOYDALANISHNING
PEDAGOGIK JIHATLARI 698-702
- Boboyeva Zarifa Jahonqulovna*
SPORT TAYYORGARLIK JARAYONLARINING ADAPTIV MEXANIZMLARI..... 703-708
- O'rozov Shahobiddin Ziyadullayevich*
AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA DAVLATNI BOSHQARISH TAMOIYILLARI..... 709-713
- Muxtshamova Parvina Zahitovna*
ESL DARSLARIDA HAQIQIY MATERIALLARDAN FOYDALANISH 714-716

Received: 20 May 2024
Accepted: 30 May 2024
Published: 19 June 2024

Article / Original Paper

THE IMPORTANCE OF CORPUS TYPES IN ADVANCING THE FIELD OF LINGUISTICS

Otajonova Dildor Baxtiyarovna

Associate professor, Chirchik State Pedagogical University
dildorotajonova201@gmail.com

Abstract. This article explores the translation features of English science fiction literature from the 20th century. The genre of science fiction has gained immense popularity and significance over the years, with numerous works being translated into different languages to reach a global audience. The translation of science fiction presents unique challenges due to the complex scientific concepts, futuristic technologies, and imaginative worlds depicted in the original texts. This study examines the strategies and techniques used by translators to convey the essence and nuances of English science fiction works while maintaining the integrity of the original text. By analyzing specific examples and case studies, this article sheds light on the creative approaches employed by translators to bridge the cultural and linguistic gaps in science fiction literature, ultimately enhancing cross-cultural communication.

Key words: translation, science fiction, translation features, languages, genres, cultures, XX century, lexical and grammatical features.

KORPUS TURLARINING LINVISTIKA SOHASINI TARAQQIY ETTIRISHDAGI AHAMIYATI

Otajonova Dildor Baxtiyarovna,

Dotsent v.b. Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya. Tilshunoslikda korpuslar tilni o'rganish uchun muhim vositadir. Ushbu maqola korpus turlarining yuzaga kelish sabablari va uning turlari xususiyatlarining tadqiqiga bag'ishlangan bo'lib, uning turlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: korpus, parallel korpus, bir tili lug'atlar, ko'p tili lug'atlar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I6Y2024N85>

Kirish. Korpus - bu turli xil til hodisalarini tahlil qilish va o'rganish uchun ishlatiladigan matnlarning katta to'plamidir. Korpusning keng ko'lamliligi bo'lishi ma'lumotning o'ziga xosligini ta'minlab, til hodisalarining barcha qirrasini to'liq namoyon etishga xizmat qiladi. Shu ma'noda ko'plab korpuslarni maxsus sohalarga yo'naltirilganligini, shuningdek, til doirasida milliy va tabiiy til hodisalarini tadqiq etilishini kuzatish mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ma'lumki, korpus yaratilishi aniq maqsadga muvofiq bo'lib, aynan shu jihati tufayli uning har xil turlari yuzaga kelgan. U maqsadi, tili, janri, adabiy til shakli, korpusdagi tillar soni, hajmi va boshqa xususiyatlariga ko'ra bir-biridan farqlanadi.

Ta'kidlash joizki, til korpuslari til bo'yicha tadqiqotlar va amaliy topshiriqlar yechimi uchun inkor etib bo'lmas ish quroli sanalib, bir yoki bir necha til doirasidagi ma'lumotlar to'plami jamlanishi mumkin. Masalan, korpuslar til evolutsiyasini o'zida namoyon etib, undan foydalanuvchilarni til birliklaridagi shakllanish va rivojlanish jarayonidan voqif etadi. Garchi, korpuslar turli tiplarga ega bo'lsada, ularning maqsadi tilni qayta ishlash, tahrirlash, bir tildan ikkinchi yoki boshqa tillarga o'girish jarayonini avtomatlashtirish, shu kabi elektron lug'atlarga xos dasturlash tizimini takomillashtirishdan iboratdir.

Tarjimashunoslik sohasida alohida qiziqish uyg'otgan va ahamiyat kasb etgan turli xil elektron korpuslar xususida Mona Beyker ma'lumot keltirib o'tadi. Uning fikriga ko'ra, ikkita turli xil korpus, jumladan, parallel va qiyosiy korpora tarjimada muhim o'rin tutadi. Tarjimaga oid tadqiqotlarda nomi tilga olingan "tarjima korpusi" Olohan tomonidan parallel korpusi sifatida keltirilib, u bir tildagi matnlar va ularning boshqa tilga tarjimalarining to'plami sifatida ta'riflanadi. Demak, matnlar va ularning tarjimalari turli usulda ifodalanishi mumkin, masalan:

- Parallel korpusning bir yo'nalishga (unidirectional) oid bo'lishi, ya'ni, matnlar tizimi A tilda, tarjimalari B tilda ifodalanishi bilan izohlansa, keyingi turi;
- Ikki yo'nalishli (bidirectional), ya'ni, matnlar tizimi A tilda, tarjimalari B tilda yoki aksincha, matnlar B tilda tarjimalari A tilda bo'ladi.

Shuningdek, boshqa usullari ham mavjud bo'lib, bilingual (bir tilli) – matnlar A tilda, tarjimalari B tilda, yoki multilingual (ko'p tilli), asliyat matnlari A va ularning tarjimalari B, C, D kabi bir nechta tillarda berilishi bilan izohlanadi. Tarjimashunoslikda parallel korpusdan foydalanish tillararo terminlarni qidirish va o'rganish, ularning tarjimasidagi o'zgarishlarni tahlil qilish, tarjima vositalaridagi o'ziga xos bo'lgan jihatlarni aniqlashda qo'l keladi. Tarjima borasida olib borilayotgan tadqiqotlarda bir tildan ikkinchi tilga o'girish jarayonlarida tilga xos yoki bir nechta tillarda keng tarqalgan tushunchalar xususida biror bir ma'lumotga ega bo'lish maqsadida ko'p tilli korpuslardan foydalanish mumkin. Yana shuni inobatga olish kerakki, ushbu turdagi korpusni yaratish qiyin, chunki materiallar kamdan-kam hollarda bir nechta tillar o'rtasida teng miqdorli komponentlarga egaligicha tarjima qilinadi.

Parallel korpuslardan foydalangan holda o'tkaziladigan tadqiqotlar asosan kontrastiv linvestik tahlillarga qaratiladi. Biroq, bu kabi ilmiy ishlarning aksariyati til tizimidagi me'yordan tashqari vositalar ham mavjudligi va ular tarjimonning tanloviga bog'liqligini qo'llab quvvatlamaydi. Garchi, tarjima jarayonidagi turli vositalardan o'rinli foydalanish til birliklarining o'zgarishiga olib kelsa-da, tilga oid tadqiqotlarda tarjimaning ta'siri hisobga olinmaydi. Demak, parallel korpusning afzalliklari bilan bir qatorda uning kamchiliklari mavjudligini ham kuzatish mumkin.

Tahlil va natijalar. Ma'lumki, parallel korpus tarjima matnlarining elektron muqobili sanalib, asosan ikki tilli tarjima matnlaridan iborat. Parallel korpus xususida, ayniqsa, uning tuzilishi, tarkibi, afzalliklari borasida ko'plab olimlar, jumladan, D. Dobrovolskiy, Yu. Tao, V. Zaxarov, A. Kokoreva hamda E. Sosninalar o'zlarining tadqiqotlarida e'tirof etishgan [3; 8; 4; 6]. Parallel korpus asliyat va belgilangan tildagi tarjimalarining elektron matnlar yig'indisidan iborat bo'lib, unda matnlar uzviyligi mavjud bo'lmaydi, balki gaplar, birikmalar mazmunan mos kelish darajasida bir nechta qismga bo'linadi. Aynan shu birliklar yonma-yon tarzda bir-biriga havola etilib, asliyat matni fragmentiga tarjima matnidagi mos fragment belgilanishi bilan turli dasturiy lingvistik amallarni bajarishda imkon yaratadi.

Shuningdek, parallel korpusning ko'p tilli va tarjima turlari omma tomonidan keng foydalanilib, ular turli tarkibiy qismga ega bo'lib, jumladan, matn tarjimasini, shuningdek, qiyoslashga qulay interfeysdagi matnlar yoki ma'lumotlar bazasi ko'rinishida namoyon bo'ladi.

Parallel korpus tarjima matnidagi leksema, so'z birikmasi, ibora, va boshqa bo'laklarini interfeysda namoyon bo'lgan tilga oid xususiyatlaridan voqif etadi. Korpus turlari zamonaviy tilshunoslikning har bir sohasi, jumladan, qiyosiy tilshunoslik, tarjimashunoslik, tezkor tarjima dasturi, leksikografiyada keng foydalanish ushbu tarmoqlarni taraqqiy etishiga xizmat qilib, uning yaratish tizimini ilmiy va amaliy jihatdan tadqiqini taqozo qiladi.

Keyingi turdagi korpus Mona Baker tomonidan o'rganilgan bo'lib, u qiyosiy usuldan foydalangan holda yaratiladi. Ushbu turdagi korpuslarning ilk namunalari Mona tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u korporani qiyoslashda bir tilda berilgan ikkita alohida matnlar majmuasi, ya'ni, birinchi korpus asliyat matnlaridan tashkil topib, ikkinchisi asliyatdan o'girilgan muqobil bir yoki bir necha tillardagi matnlarni qiyosiy to'plamini tashkil etadi.

Binobarin, qiyosiy korpus erkin o'girilgan tarjima matnlar va ma'lum qoidalarga binoan yaratilgan tarjimalardagi o'ziga xos jihatlarni tahliliga xizmat qilishini nazarda tutadi. O'z navbatida, tarjimasiz amalga oshirilgan yoki asliyat matnining ifodalanishida uning g'oyasi, janri, foydalanilgan manba, muallif va tarjimonning yoshi, stili hamda boshqa xususiyatlarini qiyoslash mumkinligi ma'lum asoslarga ega bo'lishi zarur. Bundan tashqari, taqqoslanayotgan korpusni tashkil etuvchi matnlar sohasi, variantdorligi, zamoni va hajmi jihatdan deyarli o'xshash bo'lishi talab etiladi. Ushbu turdagi korpus tadqiqida ma'lum bir tilga xos bo'lgan lingvistik xususiyat yoki tarjima matnlarining umumiy jihati hamda bir tildan ikkinchi tilga o'girish jarayonidagi o'ziga xosliklarni namoyon etuvchi model inobatga olinadi.

Qiyosiy korpusda xususan tarjimaning batafsil tushuntirish usulidan foydalanish, soddalashtirish yoki leksik birlikni umuman o'girmagan holda ifodalashdan ko'ra afzalroqdir, ayniqsa, tarjimasiz keltirilgan so'z shakli yoki matn soddalashtirib, qolipga solinadi. Ya'ni, matn tarjimalari ushbu usullardan tashqari, mazmunan yanada soddalashtirib, aniqlashtiriladi.

Muhokama. Papaining ta'kidlashicha, o'girish jarayonida tarjima matnini soddalashtirish va aniqlashtirish usullarini qo'llash tarjimonning foydalanuvchiga kontekst mazmunini to'raligicha yetkazishga urinishidan kelib chiqadi. Shunga qaramasdan, qiyosiy korpuslar til sathlarini o'rganishda keng qo'llaniladi.

Yuqorida tilga olingan bir va ko'p tilli korpuslar ikkita asosiy tipga ajratiladi, masalan:

- 1) Asliyat tilida yozilgan ko'plab matnlarni va ularning bir yoki bir necha tildagi tarjima matnlarini o'z ichiga olgan korpuslar;
- 2) Ikki yoki bir necha tilda yozilgan bir sohaga oid matnlarni birlashtiruvchi korpuslar asosan, terminologiyada va tarjimonlar tomonidan keng foydalaniladi.

Har ikkala turdagi korpuslar tarjimaning samarali usullari, jumladan ikki va ko'p tilli terminologik lug'atlarni yi'g'ishda mashina tarjimasini, shuningdek leksikologiya, grammatika, stilistika, tarjimashunoslik sohalari doirasida tillarni qiyoslash kabi metodlarini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Parallel korpusning birinchi tipini yaratishda asliyat hamda tarjima matnlari fragmentining muvofiqligini ta'minlovchi dasturiy ta'minoti muammolarni yuzaga olib kelishi mumkin. Bu kabi muammolarni bartaraf etishning bir qancha mexanizmlari mavjud bo'lib, matn, jumladan, gaplar, bo'laklar, so'z birikmalari yoki so'zlarni avtomatik tahrirlovchi

usullardan foydalaniladi. Gapni tahrirlashda ushbu imkoniyatlarni qo'llash maqsadga muvofiqdir [9]:

- a) asliyatdagi gap bitta gap orqali ifodalanadi;
- b) ikkita asliyatdagi gap tarjimada bitta gap orqali beriladi;
- c) bitta gap tarjimada ikkita gap vositasida tarjima qilinadi;
- d) aslyiat va tarjima matnidagi ikkita gaplar ma'no va gaplar soni jihatidan mos, biroq, gapdagi so'zlar soni teng emas;
- e) aslyiat matni o'girilmaydi;
- f) tarjima matnidagi gap aslyiat matni bilan ekvivalent bo'la olmaydi.

Baker, Svartvik, Becket va Leech kabi tilshunoslarning tadqiqotlari natijasida korporani lingvistik ta'limotda qo'llashning uzundan-uzoq tarixi va an'anasi bo'lsa-da, dasturiy ta'minot tizimlari yordamida matnlarni qayta ishlash nisbatan yangi amaliyotlardan sanalgan [1; 7; 2; 5].

Keyinchalik, Ahmad va Rogerlarning fikrlariga ko'ra, elektron matnlarning katta to'plamlaridan ma'lumotlarni avtomatik ravishda foydalanishga urinish 1980-yillarning oxirlarida amalga oshirilgan. Ta'kidlash joizki, elektron korpus vositalarining zamonaviy tilshunoslik sohasidagi afzalliklari beqiyos bo'lib, ular korpus o'z ichiga olgan ko'plab ma'lumotlarni qidirish, saralash va interfeysda ko'rsatishda, shuningdek tahlil jarayonida leksemalarni joylashtirish va ularni raqamlashtirishda ishlatiladi. Ahamiyatli jihati shundaki, korpusdagi ma'lumotlar bazasi son sanoqsiz tadqiqotlar va tahlillarni amalga oshirishda foydalanilishi mumkin.

Korpusdan foydalanishning tobora o'sib borishi hozirda turli tushunchalarning yuzaga kelishiga zamin yaratdi, ya'ni, ushbu jarayon – kompyuterlashtirilgan va elektronlashtirilgan holda matnlarni saqlash hamda qayta ishlashni dasturiy ta'minot tizimlari tomonidan avtomatik yoki qisman avtomatik ravishda amalga oshirish – tarzida tushunila boshlandi.

V.P.Zaxarov esa ikkita asosiy usuldan foydalangan holda korpuslarni sinflarga bo'lish kerakligini ta'kidlaydi [8]. Unga muvofiq, birinchi usuli ma'lum bir tilga tegishli korpuslarning muayyan ichki korpusga nisbat berilishi bilan izohlansa, ikkinchisi, korpusga berilgan lisoniy tavsif turiga qarab ajratishdan iboratdir.

Korpuslar tilshunoslikda muhim vosita bo'lib, tadqiqotchilarga katta hajmdagi matnlarni tahlil qilish va foydali ma'lumotlarni olish imkonini beradi. Ular til tillarni aniqlashga, turli til hodisalarini o'rganishga va farazlarni sinab ko'rishga yordam beradi. Korpuslardan foydalanishning afzalliklari orasida katta miqdordagi ma'lumotlarning mavjudligi, natijalarni takrorlash va tekshirish qobiliyati, shuningdek kontekst va tilning o'zgaruvchanligini hisobga olish kiradi. Biroq, taqdim etilgan ma'lumotlarning cheklanganligi va bog'liq muammolar kabi cheklovlar mavjud. Umuman olganda, korpuslar lingvistik tadqiqotlar uchun qimmatli vosita bo'lib, til haqidagi tushunchamizni rivojlantirishda muhim rol o'ynamoqda.

Xulosa. Yuqoridagi muhokama va tahlillardan xulosa qilish mumkinki, izohlashning morfologik, sintaktik, semantik, prosodik, uslubiy kabi ko'p turlari mavjudligiga qaramay, mavjud korpuslarning aksariyati morfologik yoki sintaktik (treebanks) turdagi izohlarga ega. Shuni ta'kidlash kerakki, sintaktik izohlangan korpus leksik birliklarning morfologik xususiyatlarini ham o'z ichiga oladi. Tadqiqiy va amaliy vazifalari, mavjud muammolarni hal etishiga mo'ljallanishi bo'yicha korpuslarning ko'plab turlarini ajratib ko'rsatish mumkin.

Литературы/References/Adabiyotlar:

1. Baker, M. "Corpora in Translation Studies: An Overview and some Suggestions for Future Research." *Target* 7.2: 1995. 223 – 43. Print.
2. Becket A *Concordance to Shakespeare*. London: Printed for G.G.J. and J.Robinson. viii, 1787. – 470 pages.
3. Dobrovolskii D. Kakie zadachi reshayut parallel'nye korpusy? (What tasks are solved by parallel buildings?), available at: <https://postnauka.ru/video/54851>
4. Kokoreva A.A. Korpus parallel'nykh tekstov v obuchenii inostrannomu yazyku. *Vestnik TGU*, vypusk 2 (118) (The corpus of parallel texts in foreign language teaching. Bulletin of TSU (Tambov State University), issue), 2013, pp. 57-62.
5. Leech, G. "Corpus linguistics and theories of linguistic performance". In, J. Svartvik (Ed.) *New Directions in Corpus Linguistics: Proceedings of Nobel Symposium 82*. Berlin: Mouton de Gruyter. 1992. Pp. 125-148.
6. Sosnina E.P. Parallel'nye korpusy v obuchenii yazyku i perevodu (Parallel corpora in language teaching and translation). Available at: http://ling.ulstu.ru/linguistics/resources/literature/articles/corpus_education_translation/
7. Svartvik J. Corpus linguistics comes of age // *Directions in Corpus Linguistics: Proceedings of Nobel Symposium 82 Stockholm, 4 – 8 August 1991* / ed. J. Svartvik. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1992. P. 7 – 14.
8. Tao Yu., Zakharov V.P. Razrabotka i ispol'zovanie parallel'nogo korpusarusskogo i kitaiskogo yazykov. *Avtomatizatsiya obrabotki teksta* (Development and use of parallel corpus of the Russian and Chinese languages. Automation of text processing), available at: <https://www.researchgate.net/publication/306911853>
9. <https://zamin.uz/uz/jamiyat/79743>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).